

EINDE VAN IJZEREN RIJSTKOM

ONTSLAG IN CHINA BEGINT NORMAAL VERSCHIJNSEL TE WORDEN

ZOP, 21 augustus 1993

China's socialistische verzorgingsstaat wankelt. Banen van meer dan honderd miljoen arbeiders en overheidsfunctionarissen staan op het spel. Anders dan zijn voorgangers laat vice-premier Zhu Rongji, belast met het afslanken en rendabel maken van staatsbedrijven, het niet bij loze kreten. Maar dat besef dringt slechts langzaam door bij de potentiële slachtoffers van China's grootste massaontslagen sinds de communisten aan de macht kwamen.

(Door Jan van der Made)

BEIJING (ZOP) "Meestal werk ik een uurtje per dag. Voor de rest? Krantje lezen. Kopje thee drinken. Beetje schaken. Heel relaxed allemaal". Liu Linxia is kaderlid in een fabriek waar minibussen worden gebouwd, de 1e Fabriek voor Reisbussen, een staatsbedrijf. Hij is niet getrouwd en woont in een piepklein flatje in West-Peking op de achtste verdieping. Zijn bewegingen zijn traag; vaak onderbreekt hij zijn woorden om in gepeins te verzinken. Liu "leeft van dag tot dag". Veel illusies over de toekomst heeft hij niet meer. Houdt er het meeste van om "met wat vrienden bij elkaar te komen" en te praten over politiek of naar muziek te luisteren.

Hoe kijkt Liu aan tegen de veranderingen die als een zwaard van Damocles boven de staatsbedrijven hangen? Ter illustratie laat ik hem het nieuwe exemplaar van de Chinese *Donald Duck* zien die afgelopen juli voor het eerst in 43 jaar in vertaling verscheen. In het allereerste verhaal waarin Chinese lezers met Donald kennis maken heeft deze een baan als vrachtwagenchauffeur. Hij is net te laat op zijn werk gekomen. "Als je dat nog een keer flikt, Duck, brult de voorman, dan hoef je morgen niet meer terug te komen".

SOCIALISTISCHE VERZORGINGSSTAAT

Liu bekijkt het verhaal met stomme verbazing. "Bij ons zou dat nooit kunnen. Er is een regel dat je mensen niet mag ontslaan. Ik ben ook wel eens ontevreden over mijn arbeiders. Dan kaffer ik ze uit. Maar niet teveel. Want dan werken ze helemaal niet meer. Eerst uitkafferen, dan een schouderklop. We winden ons niet op". De inertie van Liu is symbolisch voor China's conglomeraat van 500.000 staatsbedrijven. Deze vormen de ruggegraat van China's socialistische verzorgingsstaat, die lange tijd een ijzeren rijstkom garandeerde voor haar werknemers, van de wieg tot het graf.

Werk wordt toegewezen via een onpersoonlijk briefje dat scholieren na hun eindexamen op de deurmat vinden. In een staalfabriek of een kolenmijn, of een van de myriaden overheidsinstellingen van China's bureaucratie. Voordeeltje: iedereen is op deze manier verzekerd van een baan, en hoeft zich de rest van zijn leven geen zorgen meer te maken. Werkeloosheid: nul. De andere kant van de medaille is duidelijk. Het klassieke beeld van een socialistisch staatsbedrijf is dat van talloze arbeiders die verveeld rondhangen bij een machine die door een persoon bediend kan worden. Efficiency en motivatie ontbreken. Meer dan 30% van de staatsbedrijven draait met verlies.

AFSLANKEN

Jaarlijks verstrekt China in de vorm van subsidies bijna vijftig miljard gulden aan de verliesmakende staatsbedrijven en die staan daarmee garant voor het leeuwendeel van het jaarlijkse begrotingstekort. Maatregelen waren onvermijdelijk. De "IJzeren Rijstkom" moet kapot. Een jarenlange propagandacampagne en kleine veranderingen binnen het managementsysteem moeten de 100 miljoen arbeiders in de Chinese staatsbedrijven langzaam voorbereiden.

"Ik zie ook wel in dat we moeten afslanken", zegt Liu. Maar als ik zelf wordt ontslagen? Daar heb ik nog niet over nagedacht. Ik ben nu over de veertig. Voor mij is het vrijwel onmogelijk om iets nieuws te vinden". Een mogelijkheid wordt gevormd door te *xia hai* ("In de zee van commercie te springen", een uitdrukking die wordt gebruikt voor mensen die zich als prive-ondernemer vestigen). Wang Enhai is zo iemand. Hij is bevriend met Liu, 42 jaar oud en werkzaam voor een krant. "Ik ben een tijdlang ziek geweest. Rugklachten. Nu ben krijg ik 70 procent van mijn salaris. Maar ik wil niet meer terug naar de krant.

ONGESCHIKTHEIDSUITKERING

"Het salaris is te laag, iets meer dan 100 gulden in de maand. De kans op ontslag groeit. Bovendien kun je als Chinese journalist je ei niet kwijt omdat alles aan censuur onderhevig is. Wang "sprong in de zee" en verkoopt nu samen met een aantal vrienden bubbelbaden aan rijke priveondernemers. "We hebben het break-evenpoint nog niet bereikt", vertelt hij. We hebben veel geëvesteerd in kantoorruimte en advertenties. Maar ik heb goede hoop voor de toekomst". Inmiddels blijft Wang de 70% ongeschiktheidsuitkering ontvangen van zijn krant. "Maar het is beter dat ze niet weten dat ik nu mijn eigen bedrijf heb. En als ik faal, kan ik altijd nog terug naar de krant".

Als die dan tenminste nog bestaat. In de afgelopen tien jaar zijn staatsbedrijven meer en meer zelf verantwoordelijk gesteld voor winst en verlies, en de eerste gevallen van bankroet haalden de pers halverwege de jaren tachtig. Maar het is pas sinds kort dat grootschalige ontslagen vallen. Afgelopen weekend meldde de *China Daily* dat er in de eerste helft van dit jaar bijna 762.000 ontslagen waren gevallen, meer dan in de gehele periode 1986-1992. Vooruitzichten voor de toekomst zijn niet veel rooskleuriger.

ARBEIDSONLUSTEN

Tegelijkertijd worden er wel plannen gemaakt om een sociaal vangnet te bouwen voor werkelozen. Het Ministerie van Arbeid is van plan om "binnen twee jaar" een systeem in het leven te roepen waarbij arbeiders die door staatsbedrijven zijn ontslagen een uitkering kunnen ontvangen. Tot nu toe is dat systeem gefragmenteerd en alleen maar in enkele provincies van toepassing. Perfectie van dit systeem is noodzakelijk: de Chinese Communistische Partij (CCP) vreest arbeidersonlusten. De wortels van Communisme liggen in het proletariaat en de CCP weet uit eigen ervaring welke krachten daar in schuilen.

Op dit moment maakt men zich echter meer zorgen over het jaarlijks groter wordende begrotingstekort, voornamelijk veroorzaakt door de staatsbedrijven. Maar wanneer ontevreden arbeiders gaan staken en de fragiele sociale stabiliteit aantasten, zal men wellicht twee keer nadenken.